

70 let konca druge svetovne vojne

Anja Čufar

Druga svetovna vojna je zaznamovala celoten svet. Tudi Selška dolina ni bila izvzeta. Mnogo je bilo družin, ki so ostale brez kakšnega družinskega člana, nekateri so bili celo preseljeni ali nasilno odvedeni v taborišča, mnogo pa jih je ostalo brez strehe nad glavo ali pa brez kakšne druge dobrine ali osnovne potrebščine. Danes so nam v spomin na to vojno ostali razni skriti bunkerji, spomeniki, muzeji, razstave in prenekateri znani in neznani grobovi žrtev vojne.

Začetek druge svetovne vojne v Selški dolini

V začetku marca 1941 so občinski uradi na Škofjeloškem prejeli navodilo, naj se prebivalci ob morebitnem napadu nemških in italijanskih vojaških sil umaknejo v Stično. Konec marca so začeli vojake in orožje premeščati v notranjost države, kar je le še podkrepilo zavest, da se vojska napadalcem ne namerava upirati. Ljudje so demonstrirali. Po teh demonstracijah je Hitler ukazal pripraviti načrt za napad in zasedbo Jugoslavije. Ker pa Mussolini ni hotel ostati praznih rok, je na mejo poslal tudi svojo vojsko. Tako smo se Gorenjci znašli med dvema napadalnima vojaškima silama. 6. aprila je Hitler s

treh strani napadel Jugoslavijo, Mussolini pa je udaril z zahodne strani. Jugoslavija je v desetih dneh kapitulirala. Jugoslovanska vojska je pri svojem umiku bombardirala in požigala mostove, skladišča in strateško koristna poslopja. Tudi v Železnikih se je upirala skupina fantov, ki je izpustila bencin in strojno olje iz več kot 30 sodov. Italijanski vojaki so v Železnike prišli 12. aprila med zvonjenjem za velikonočno procesijo. Zato so njihovi poročevalci poročali, da so jih v Železnikih svečano sprejeli, kar pa seveda ni držalo. Sprejeti so bili z odporom, kar je najbolj pokazala mladina. Naše območje so po Hitlerjevem ukazu Nemci morali kmalu zapustiti, saj je le-ta imel v načrtu Gorenjsko ponovno priključiti k nemški državi. Tako so prvi nemški vojaki v

Železnike prispeli 25. aprila, v Davče 25. aprila in v Sorico ter Spodnje Danje 1. maja. Nekateri prebivalci Davče in Sorice ter Spodnjih Danj so nemške vojake sprejeli z dobrodošlico, saj so bili prepričani, da bodo pod nemško oblastjo bolje živeli. 30. aprila je šef civilne uprave za zasedena področja podal poročilo, da je Gorenjska za vedno priključena k rajhu. Hitro so prekinili nekatere jugoslovanske zakone, prepovedali društva, ukinili šole, spremenili denar ter popačili in spremenili slovenska imena ter napise. Popisali so prebivalce in posestva. Odpustili so slovenske učitelje ter jih zamenjali z nemškimi. Uvedli so tudi neobvezne nemške jezikovne tečaje, ki so bili slabo obiskani. Poskušali so ponemčevati tudi s pomočjo otroških vrtcev, tudi v Železnikih in Selcih. Prav tako so nacistične oblasti nasprotovale šolanju Slovencev na visokih šolah, zato so dovoljenje za vpis na univerzo izdali le redkim slovenskim študentom.

Kmalu so Nemci pričeli tudi z aretacijami in izseljevanjem. Najprej so izselili inteligenco in bolj slovensko zavedne ljudi, kasneje pa ostale ne glede na izobrazbo, stranko ali poreklo. 25. maja je Hitler ukazal splošno izseljevanje Gorenjcev. Vsega skupaj naj bi jih samo na Gorenjskem izselili kar 100 tisoč.

Kmalu so pregnali duhovnike, učitelje, komuniste in bolj zavedne Slovence. Njihovo imetje so zasegli, v njihove domove pa naselili nemško prebivalstvo. Vendar pa jim ni uspelo izseliti vseh po načrtu določenih. Mnogo družin se je že prej umaknilo, tako da so Nemce pričakali prazni domovi. Največ so jih izselili na Hrvaško in v Srbijo. Med njimi tudi 41 ljudi iz Železnikov in 21 ljudi iz Selc. Na celotnem škofjeloškem področju jih je bilo okoli 250. Izseljenci so se kmalu povezali z odporiškim gibanjem. Izseljevanja in aretacije so pri prebivalstvu povzročile strah in odpor, kar je pripomoglo k ustanovitvi Osvobodilne fronte (v nadaljevanju OF).

Nastanek uporniškega gibanja

Ko je okupator zasedel Jugoslavijo, so ljudje začeli množično skrivati orožje. Še bolj prizadevno pa so ga začeli zbirati, potem ko so na škofjeloško območje začeli prihajati prvi predstavniki OF, ki so pripravljali oborožen upor proti okupatorju. Ko sta okupatorja zaprla mejo, so začeli ustanovitelji OF pošiljati svoje predstavnike po Gorenjski, da so prinašali letake in kasneje tudi prve številke Slovenske

Wandzeitung
Eine wichtige Feststellung

Der Einflußer hat die Bevölkerung Südkärntens aufgefordert bei der Verwirklichung der kollektivistischen Banden mit-zuhelfen und deren Aufrechterhalten den deutschen Sicherheitsbehörden zu melden.

Diesem Rufe sind viele gefolgt, aber nicht die Einwohner aus der Gegend von Drauzgösch. Seit über 14 Tagen hat sich dort eine explosive Situation gebildet, eine durch die Bevölkerung Meldung erstellte. Dadurch sind diese Menschen mitschuldig geworden und verfallen dem Gesetz.

Infolge des Einsatzes deutscher Kräfte mit schweren Waffen wurde das letzte Lager der Banden mit dem Dorf Drauzgösch vernichtet. Ein grosser Teil der Bevölkerung ist getötet, ein Teil mit der Einwohnerzahl des Dorfes in die Derge geflüchtet.

Dies ist ein neuerliches Verbrechen.

Die Flüchtlinge sind dem Frost und Hunger ausgeliefert. Die deutsche Polizei verfolgt sie und jeder, der mitgeholfen hat, muss mit seinem Tode rechnen. Die zurückgebliebenen fremden Frauen und Kinder von Drauzgösch werden in ein Lager gebracht. Das hier ist reines Verbrechen.

In jedem weiteren Falle wird unerbittlich vorgegangen.

Südkärntner, wo die Banden auftauchen, bringen sie Tod und Verderben über die Einwohner.

Wendet Euch gegen jene, welche die rastlose Betriedung des Landes zu verhindern suchen.

Wer mit uns ist, geht in eine sichere Zukunft!

Wer gegen uns arbeitet, kommt ins Elend!

Stenski časopis
Važna ugotovitev

Einflußer je povzel prebivalstvo pokrajine Südkärnten naj pomaga pri zasedovanju bodevskih brig in naj zavi omejitvi varnostnih oblaštem krize, kar se je že začelo.

Temu njegovemu pozivu se je večina prebivalstva odzvala, razen prebivalstva z vasi Drauzgösch in njene okolice. V tednih se vester se je že 14 dni stvaril eksplozivna položaja, ne da bi nam prebivalstvo o tem kaj javilo. Ti prebivalci so s tem skrajni in bodo odgovarjali pred zakonom.

Nemški silo so množice s težkimi orožjem ustni strelno laboratorij tukaj handlov, kakor tudi vasa sama. Dobil je večji del bodevstev, mal del pa je z vaščan v sred posegati v gozdove.

To je nov zločin!

Begunci so izpostavljeni mrazu in lakoti. Nemško orožništvo jih zaseda in vsakdo, ki jim je pomagat, mora računati s svojim smrtjo. Zmrzavci, žene in otroci z vasi Drauzgösch, ki so ostali, so sedaj nastanjeni v nekem laboratoriju. Vsa je popolnoma zgorjena.

V silnih slučajih se bo neizprosno postopalo.

Prebivalci pokrajine Südkärnten, kjer koli se tolpe pojavijo, prinašajo smrt in pogubo.

Borite se proti onim, ki nočejo miru v deželi.

Kdor gre s nami, gre varni bodočnosti nastoriti!

Kdor je proti nam, bo pogubljen!

Nemški razglas
o uničenju
Dražgoš.

ga poročevalca ter širili vest o uporu in pridobivali somišljenike. Najbolj prizadevni so bili komunisti. Glavni idejni voditelji na Gorenjskem so bili Lojze Kebe - Štefan, Stane Žagar, Tomo Brejc in Mira Svetina. Konec junija je Stane Žagar na Jelovici sklical sestanek za somišljenike iz Selške doline. Razložil jim je namen in pomen upora in boja proti okupatorju. Z ustanovitvijo odbora OF je v Selški dolini pričel Ivan Tomažin iz Bukovščiце. Pravi odbor pa je v Selški dolini nastal šele jeseni 1942. Konec julija so se za Sv. Lenartom sestali komunisti iz Škofje Loke ter iz Selške in Poljanske doline. Sklenili so začeti takojšnje oborožene napade na okupatorja ter formirati partizansko enoto. Začeli so se neprikriti boji med partizani in okupatorjem. OF je sabotirala okupatorja na različne načine, okupator pa je pričel z množičnim preganjanjem, aretacijami in s poboji članov OF. Ker partizanske čete niso bile varne, so partizani po večini domove zapustili ter se skrivali pred okupatorjem.

Delovanje uporniškega gibanja

Partizanske enote so sabotirale okupatorja s požiganjem okupatorjevih pomembnih poslopij, mostov, sabotažo telefonskih linij in z napadi na nemške vojake in uradnike. V Selški in Poljanski dolini je 1. kranjska četa že avgusta zajela in usmrtila od Nemcev postavljenega župana Hornityzkega ter obstrelila nemškega policista, čemur je sledila huda reakcija Nemcev. Začeli so se hudi spopadi med Nemci in partizani. Pomembno vlogo pri boju proti okupatorju je imel tudi Cankarjev bataljon, ki je bil iz borcev iz raznih krajev na Gorenjskem ustanovljen na Vodiški planini avgusta 1941. Pomoč partizanskim četam pa so prispevali tudi razni civilni prebivalci, ki so partizanske čete zalagali s hrano, z obleko in obutvijo. Čeprav so se partizani nemalokrat borili v težkih razmerah, se niso vdali kljub temu, da je okupator zaradi njihovih spopadov in sabotaž nemalokrat kot maščevanje partizanskim četam zajel, aretiral ali pa celo usmrtil nedolžne

civiliste. Okupator je prav tako prisilno mobiliziral prebivalstvo za boj na svojih bojiščih in nadaljeval z izseljevanjem ljudi.

Pomembno vlogo v oboroženem boju proti okupatorju je imela tudi dražgoška bitka, ki se je odvijala v Dražgošah januarja 1942. 1. četa Cankarjevega bataljona se je 1. januarja nastanila v prosvetnem domu pri cerkvi v Dražgošah. Nemci so se na napad na Dražgoše pripravljali kar nekaj dni. Napad so začeli 9. januarja dopoldne z napadom nemških topničarjev, ki so s topovi obstreljevali Dražgoše z Rudna. Sledil je napad nemške pehote in smučarjev, ki so prihajali od strani, vendar so jih partizani uspešno preseglji. Brata France in Henrik Biček sta se s strojnico povzpela na skalo v Jelenšču, kjer sta obvladala širšo okolico. Tisti večer je desetina partizanov odšla v bližino Mošenjske planine, kjer bi preprečila morebiten napad nemških čet čez Jelovico proti Dražgošam. Bitka se je nadaljevala tudi naslednji dan z nemškim obstreljevanjem Dražgoš s protitankovskimi topovi. Ponoči na 11. januar je partizanska patrolja pretrgala telefonsko napeljavo med enotami, druga patrolja pa je priskrbela strelivo z Mohorja. Nemške enote pa so ponoči nasproti Dražgošam pri Novaku nad Rudnim in na grebenu med Sv. Križem in Dražgošami namestile težke strojnice. 11. januarja so nemške enote ponovno začele napad s topovi in težkimi strojnici. Partizanska obramba se je ob dodatnem napadu nemških policistov z vzhodnega pobočja Jelovice tako poslabšala, da se je bil partizanski bataljon prisiljen umakniti na Jelovico, z njim pa je proti Rovtarici odšla tudi večja skupina vaščanov. Ko so Nemci zajeli Jelenšče, so iz kleti hiš pregnali moške ter jih brez zaslišanja postrelili. Ko pa so zajeli zaselek Pri cerkvi, so vse moške čez noč zaprli v klet župnišča, naslednji dan pa so štiri izpustili, preostale pa ustrelili ali žive zažgali. Med 41 usmrčenimi v Dražgošah sta bili tudi dve ženski, trije otroci, stari manj kot 14 let, in štirje fantje, ki še niso dopolnili 18 let. 78 žensk, otrok in starejših so nemški vojaki odpeljali v zapore v Šentvid. Nekateri so se rešili tako, da so se pred vdorom nemških sil vrnili na delo v jelovške gozdove. Iz Dražgoš je 80

ženskin in otrok pribežalo v Sotesko na Jelovico, štiri družine pa so se zatele v Radovljico. Dražgoše je okupator požgal in zminiral, uničil tudi šolo in cerkev, pobral vse vredne predmete in jih zaplenil. Vaščanom je dovolil obdelovati svojo zemljo, vendar do leta 1944 ni dopustil obnavljati hiš, niti graditi barak na njihovih ruševinah. Dražgoška bitka je višek partizanskih podvigov na Gorenjskem, saj je okupator boje označil kot veliko ofenzivo. Bitka je potrdila moralno silo partizanov in pripomogla k temu, da Gorenjska ni bila nikoli priključena k nemškemu rajhu.

OF ni samo organizirala bojev proti okupatorju, temveč je skrbela tudi za razvoj slovenske državnosti. Po manjših krajih so bili marsikje postavljeni terenski odbori OF, kjer pa je bilo mogoče, so bile volitve v narodnoosvobodilne odbore. Celo Gorenjsko je pokrival Pokrajinski odbor – PO OF. Zaradi skrivanja je odbor pogosto menjal lokacijo. Od pomladi 1943 je imel sedež v Martinj Vrh, nato v Poljanski dolini, od jeseni 1944 pa se je nahajal v Potoku, Davči in na Blegošu. OF je skrbela tudi za obveščanje o sprotnem dogajanju o novicah doma in po svetu, tiskala propagandne in druge brošure, objavljala mobilizacijo in podobno.

Tudi mladi so sodelovali pri uporu. Posebno znani so bili pionirji iz Žirov in Železnikov. Ti so se organizirali podobno kot vojaki, saj so pogosto imeli vojaške vaje. Imeli so svoje starešine in bunkerje. V

Železnikih so svoj odred imeli od jeseni leta 1943 dalje. Sprva so se imenovali Rdeča roža, kasneje pa Ratitovec.

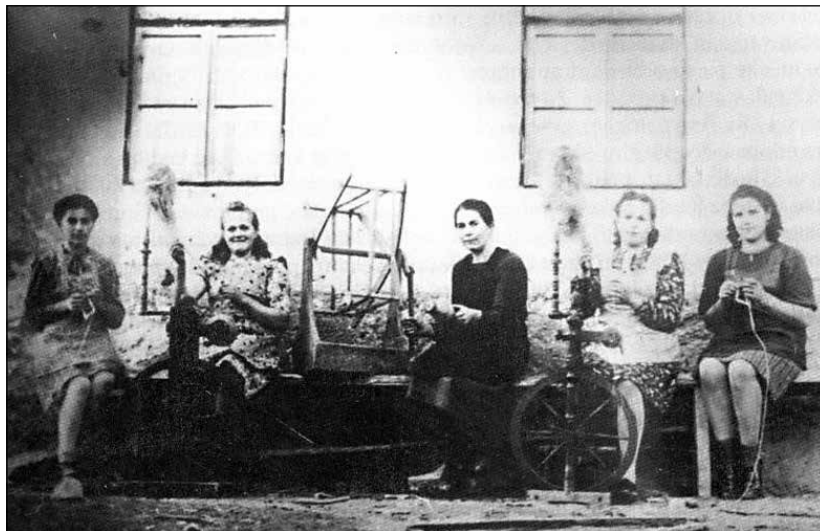
Šolstvo

Okupator je na našem ozemlju ob zasedbi strogo prepovedal poučevanje v slovenskem jeziku. Slovenske učitelje so pregnali, izselili ali pa zaprli. Odvzeli so jim lastnino. Nemalokrat so šolska poslopja spremenili v svoje vojaške postojanke, veliko šolskih stavb pa so tudi uničili. Izobraževanje so dovolili le v nemškem jeziku pod vodstvom nemških učiteljev.

Jeseni 1943 so se odborniki OF pod vplivom partizanskih šol, delujočih na Primorskem, odločili, da organizirajo šole na Gorenjskem. Pouk se je pričel šele februarja 1944 in je bil prvi te vrste na tem območju. Pouk je potekal v raznih krajih. Prve šole sta v škofjeloškem okrožju ustanavljala Stane Kimovec in Ivan Bertoncelj, in sicer spomladi 1944. Za organiziranje slovenskega šolstva je bil v Selški dolini zadolžen Niko Žumer. Prva učiteljska konferenca je bila v Davči septembra 1944. V šolskem letu 1944/45 je bilo v okraju Žiri–Poljane–Selca vse skupaj 46 šol s 1.100 učenci v 79 oddelkih. Na Škofjeloškem je bila skoraj polovica vseh partizanskih šol na Gorenjskem. Soočali so se s pomanjkanjem učbenikov in literature, zato so največ brali lite-

Štab Gorenjskega odreda pod Ratitovcem leta 1943.

Žene iz selškega okraja, ki so pletle in predle za partizanske vojake leta 1944.

raturu iz partizanskih tiskarn. Vsaka šola je imela svojo ilegalno oznako. Vse slovenske šole v škofjeloškem okrožju so imele skupno oznako I-A, šola v Podlonku, na primer, je imela oznako I-A-6. Pouk v partizanskih šolah je nekje potekal vsak dan, drugje pa le nekajkrat tedensko. Učitelji so bili različno izobraženi. Le nekaj jih je imelo popolno učiteljsko izobrazbo in le malo jih je imelo dokončano srednjo šolo. Poučevanje je v Selški dolini potekalo v Davči, Podporeznu, Martinj Vrh, na Zalem Logu, v Podlonku, Železnikih, na Češnjici, Studenem, Rudnem, v Lajšah, Ojstrem Vrh, Selcih in Dolenji vasi. K uspešni izvedbi pouka so veliko pripomogle postavljene straže, ki so učitelje in učence pravočasno opozorile na prihod okupatorja. Proti koncu vojne so okupatorjeve sile začele rahlo popuščati glede prepovedi izobraževanja v slovenskem jeziku. Tako se je pouk v nemščini zadnjo zimo vojne nadaljeval le v krajih, kjer so imeli nemške postojanke. Za velikončne praznike je večina nemških učiteljev odšla domov in se k nam ni več vrnila.

Ciklostilne tehnike in tiskarne

Okupator je strogo nasprotoval ozaveščanju ljudi o dogajanju po svetu in uspešnim bojem proti sebi,

zato je ukinil vse slovenske časopise in Slovencem odvzel radijske sprejemnike. Ljudi je ozaveščal le o lastnih zmagah in uspehih. Vendar pa se ljudstvo ni vdalo. Temu je v veliki meri pripomogel tudi narodnoosvobodilni tisk. Veliko tega tiska so za Gorenjsko razmnožili na škofjeloškem področju. Poleg ciklostilnih tehnik pa so pri nas začele v skritih bivakih delovati tudi manjše tiskarne. Manjše so bile tudi zato, ker jih je bilo tako lažje prikriti pred okupatorjem. Prav tako pa so bile zaradi tega večkrat prisiljene najti novo lokacijo za delovanje. Tiskale in razmnoževale so le gradivo v takšni količini, kot ga je okolica potrebovala. Oprema je bila skromna. Največkrat so jo priskrbeli partizani, ki so jo zasegli ob vdorih v razne nemške urade. Nekaj pa so jo prispevali tudi slovenski podjetniki.

Oktober 1944 je bila v soteski Zale v Davči zgrajena velika baraka, v katero so postopoma preselili pokrajinsko tehniko, ki je tam delovala do konca vojne. Do zime so tam zgradili tudi električno centralo, ki je tehniko preskrbovala z električno energijo. Tehnika je imela različna področja: grafični oddelek, ciklostilni oddelek ter tehnični oddelek, ki je vseboval radiotehniko, fotoateljé in mojstre za električne naprave. Nad sotesko so zgradili posebno radioposlušalnico, kar je omogočilo dobro sprejemanje novic.

Sestanek tehnikov
in tiskarjev z
Gorenjske v Davči
marca 1945.

Aprila 1944 je bil zgrajen bivak za novo selško tehniko na zemljišču v Megušnici v Martinj Vrhu. Tudi v šolskem posloplju v Martinj Vrhu in kasneje v skritem bivaku pod njim je od januarja 1944 delovala tehnika Gorenjskega odreda. V severni del Selške doline so prinašali partizanski tisk iz jelovške tehnike, ki je delovala v gozdu med Jamnikom, Rovtami in Podnartom. Kasneje so jo odkrili domobranci, delavci pa so se po skritem prehodu umaknili. Prav tako so nad Podlonkom maja 1944 zgradili mladinsko tehniko "Murko", ki so jo sredi avgusta opustili. Nad Rudnom je bila v Rudenski grapi v jeseni 1944 v bivaku zasnovana tehnika Drava. V Davčo pa so jeseni 1944 prepeljali tudi tiskarski stroj in opremo iz tiskarne Trilof, ki so ju najprej namestili v dve baraki pod Podgrivarjem, in začeli tiskati. Po zemeljskem plazu so jo preselili v barako pod Španom in nadaljevali tiskanje.

Poleg razglasov, pozivov, okrožnic, abecednikov, čitank, računic in statističnih formularjev so partizanske tehnike in tiskarne tiskale tudi periodična glasila, kot so Pionir, Mladina, Naša žena, Slovenke pod Karavankami, Delavska enotnost, Kovinar in Gorenjski glas. S svojimi prispevki so bodrili narod in pripomogli k ozaveščanju in obveščanju Slovencev.

Pri vsem tem pa so zelo pomembno vlogo imeli tudi kurirji, ki so požrtvovalno skrbeli, da so bili ljudje obveščeni. Kurirske postaje so bile vse do

osvoboditve temeljne ustanove za prenašanje sporočil in partizanskega tiska ter za vodenje aktivistov OF. Tako kot tiskarne in tehnike so te morale ostati skrite in so nemalokrat menjale svojo lokacijo. Na Škofjeloškem sta delovali I. in II. kurirska relejna linija 4. sektorja za zveze. Pri raznašanju glasil in ostalih natisnjenih gradiv so nemalokrat tvegali svoje življenje. Mnogo od njih je pri tem tudi izgubilo življenje, saj jih je okupatorjeva vojska zajela in usmrtila. O tem nam priča tudi podatek, da je samo v letih 1944 in 1945 padlo 17 kurirjev od nekaj čez sto kurirjev I. gorenjske relejne linije.

V letih 1941–1944 je bilo na Gorenjskem 55 tehnik in 6 tiskarn. V njih je ilegalno delovalo 315 ljudi, še več pa jih je sodelovalo pri preskrbi z materialom in razdeljevanju tiska. V vojni je padlo 49 tehnikov in tiskarjev.

Zdravstvo

V bojih so bili ranjeni mnogi vojaki. Zanje je bilo treba poskrbeti skrito od okupatorjevih vojaških sil. Slovenske partizanske enote svojih ranjencev niso tako pogosto nosile s seboj kot v Bosni, saj so bili ranjenci preveč izpostavljeni neprestanim premikom in sovražnim silam. OF je poskrbela za oskrbo ranjencev pri svojih članih na najbolj skritih krajih.

Sprva so jih puščali na osamljenih kmetijah, kjer so zanje poskrbeli. Kmalu pa je nemška vojska začela pregledovati tudi te. Tistim, ki so skrivali ranjence, se je slabo godilo. Nema lokrat so bili tudi ustreljeni. Tako so partizanske enote za ranjene začele napravljati razne bivake v gozdovih.

Poleti 1943 je Andrej Rozman za Ojstrim vrhom uredil prvi biva k za ranjence v Selški dolini. Ranjence iz Selške doline so vozili tudi v Strmec za Ojstrim vrhom, nato pa v večjo zemljanko odredne bolnišnice pod Megušnico v Martinj Vrh. Tudi pri Prtovču pod Ratitovcem je dr. Edvard Pohar izbral za bolnišnico težko dostopen kraj, kjer so nato zgradili barako za bolnišnico. Po spopadih so bolnišnico prestavili ter za težje ranjence skrbeli nad Brsničarjevo domačijo, za lažje ranjene pa v Plenšaku pod Prtovčem. Za ranjene so našli primerne kraje tudi ob hudourniški Davški grapi, kjer so ustanovili tudi podružnico bolnice Franje, ki se je imenovala Mica C. V Davči je deloval tudi oddelek D, ki se je imenoval Švica. Med raznimi izdajami lokacij so bolnišnici predstavljali vse med Osojno Davčo in Črnim vrhom, kjer so našli primeren prostor za bolnišnico. Bolnišnica za težje ranjence je bila najprej v Javorjevi grapi, kasneje pa pod Hlipovo domačijo.

Med zasedbo okupatorja in NOB je bilo na Slo-

venskem kar 247 manjših partizanskih ambulanc in bolnišnic, v katerih se je zdravilo in okrevalo okoli 22 tisoč partizanov.

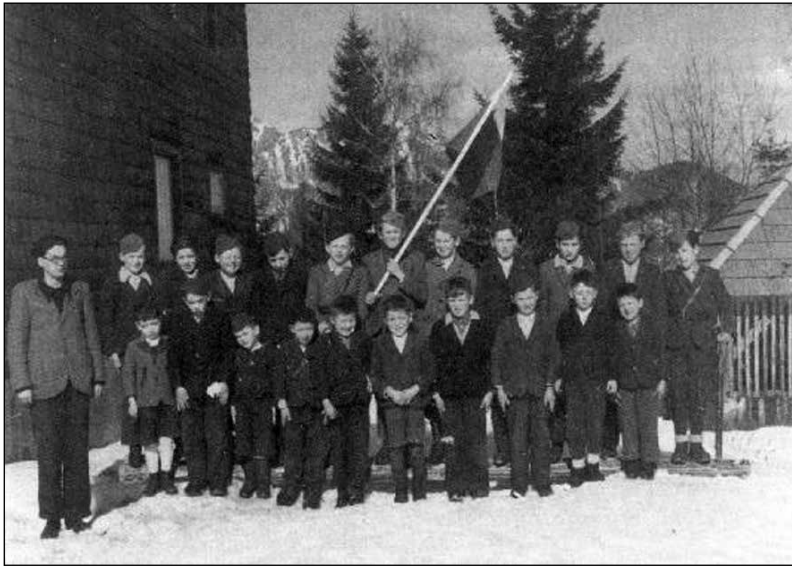
Zdravnikov je bilo malo. Velikokrat so morali prepotovati velike razdalje, da so lahko oskrbeli ranjene. Nekateri so partizane zdravili na skrivaj, drugi pa so se pred okupatorjem skrivali ves čas. Okupatorjeva vojska je zdravnike, ki so pomagali ranjenim partizanskim vojakom, zaprla ali pa celo usmrtila.

Zavezniki

Velik pomen pri NOB so imeli tudi zavezniki. Ti sprva partizanov niso podpirali, nato pa so jim pošiljali različne potrebščine, kot so orožje, obleka, hrana in zdravila. Pomoč so pošiljali z letali, saj drugače ni bilo mogoče. Pakete so spuščali na dogovorjena mesta, pomagali pa so si z dogovorjenimi znamenji, kot so ogenj, rakete, ali pa kako drugače. Na teh misijah so tudi zavezniški vojaki tvegali svoja življenja. Leta 1943 so na Ratitovcu nemški vojaki ujeli 40 Angležev, ki so se rešili nemškega ujetništva in se skupaj s partizansko enoto prebijali čez goro. Pozimi leta 1944 je blizu vasic pod Ratitovcem padel sestreljen ameriški bombnik. Pilota so partizanske

Osebe in ranjenci iz bolnišnice Gorenjskega odreda z dr. Edvardom Poharjem, fotografirani pod Ratitovcem leta 1943.

Učenci partizanske šole v Martinj Vrh, fotografirani pozimi 1944/45.

sile uspele rešiti in ga prepeljati na zdravljenje v skrito bolnišnico.

Nemalokrat pa je bila pomoč zaveznikov tudi prestrežena s strani okupatorja. Takrat potreščine niso prišle do partizanskih enot ali bolnišnic.

Zavezniki pa so ljudstvu tudi zbuiali moralno podporo. Ljudje so dobili občutek, da se ne borijo sami. S tem se je vnema za boje in osvoboditev ozemlja zelo povečala. Partizanska vojska je poskušala osvoboditi čim več ozemlja.

Zadnja nemška ofenziva na Gorenjskem

Z začetkom zavezniške pomoči se je pri ljudeh začelo porajati vedno večje upanje. Prihajale so novice o dogajanjih na ostalih bojiščih po svetu, kar je ljudem dokazovalo, da okupator ni nepremagljiv. Okupator pa se ni umaknil. Vedno bolj je ogrožal in iskal vse, ki so sodelovali pri osvoboditvi ozemlja. Pri tem je bilo veliko ljudi ujetih in usmrčenih. Tudi civilnemu prebivalstvu ni bilo prizaneseno. Nemalokrat so bile usmrčene celotne družine. Okupatorjeva vojska je izvedla kar nekaj ofenziv z namenom zatreti kakršno koli uporniško gibanje za svobodo.

Marca 1945 so se nemške sile kljub napredovanju zavezniških sil po svetu odločile, da "očistijo" zaledje nemških bojišč na Balkanu in v Italiji, preden bi armade zaveznikov dosegle Slovenijo. Svoje vojaške sile so razporedili tudi okrog škofjeloškega okrožja. Začeli so z ofenzivo. OF na to ni bila pripravljena. Nekatere partizanske enote so se s pobegom pod Karavanke izognile ofenzivi, nekatere so se razkropile, druge pa padle v nemško zasedo. Veliko borcev za svobodo je bilo usmrčenih. Ob ugotovitvi, da nemške enote vdirajo na ozemlje z vseh strani, so terenski aktivisti OF predlagali preboj za hrbet okupatorjevih enot. Vendar je korpus NOV ukazal, naj se partizani škofjeloškega okrožja umaknejo pod zaščito NOV na Primorsko. To pa ni bilo več mogoče, saj je sovražnik že zasedel Cerčno ter prekinil stike med partizani škofjeloškega okrožja in primorskega dela NOV. Tako so se partizanske enote odločile, da se razdelijo v dve skupini. Ena je odšla iz Podbrda proti Bohinju, druga pa mimo Blegoša proti Gabrški gori. Druga skupina je pri Rovtah pod Mladim vrhom v boju izgubila 44 partizanov, ostali pa so se razkropili ali pa porazdelili v manjše skupine. Tudi prva skupina, ki je odšla proti Bohinju, je utrpela hude izgube. Najprej je v boju s sovražnikom padlo 32 partizanov, nato pa so ujeli še 185 partizanov in

partizank. Od teh so jih 97 ustrelili v Jesenici, drugih 48 pa v naslednjih dneh v Davči in bližnji okolici. Po tem so nemške enote intenzivno preiskovale celotno področje. Zajele in ubile so mnogo vojakov in članov OF. Pri tem pa ni bilo prizaneseno niti civilnemu prebivalstvu. Svojega namena "očiščenja" škofjeloškega območja okupatorjeva vojska ni dosegla. Prizadejala pa je hude izgube.

Umik okupatorja in konec druge svetovne vojne

Mnoge sovražnikove napade v zadnji ofenzivi so brez večjih izgub preživele samo enote, ki so se pravočasno prebile mimo sovražnikove črte v kraje, ki jih okupator ni zasedal. Sovražnikova ofenziva pa je bila tudi daljša, kot so partizanske enote pričakovale, saj so upale, da bodo zavezniške armade prej prodrle v Berlin. Ko so bile okrog 6. aprila zadnje večje nemške enote premeščene na druga bojišča, so se partizanske enote začele vračati v škofjeloško okrožje. Pri tem pa je pripomoglo tudi to, da je sovjetska vojska preko Madžarske že prodrla v Prekmurje ter zavest med ljudstvom, da bo okupatorjeva vojska kmalu poražena. Okupatorjeva oblast je začela počasi popuščati. Nekaj zapornikov in družin,

ki so jih hoteli izseliti, so izpustili. Ostale so osvobodili zavezniki ali partizanske enote. Iz tujine so se začele vračati izseljene družine in sestradani ujetniki, ki so preživeli mučenja taborišč. Poraz okupatorja se je bližal hitreje, kot so terenski aktivisti OF pričakovali, vendar pa se je okupator dokončno vdal šele takrat, ko je do kraja izčrpal svoje bojne moči. 8. in 15. aprila je okupatorjeva vojska na Koroško odpeljala najprej žene in otroke pri naseljenih nemških nameščencev, 24. aprila pa so odredili tudi odhod ostalih nemških uradnikov. Umik nemških sil je bil močno oviran, zato so se umikali večinoma ponoči, čez dan pa so se skrivali v gozdovih. Na naloge ob odhodu okupatorja so se pripravljali tudi NOS, POS in protifašistična organizacija z Narodno zaščito. Gorenjsko vojno področje je bilo zadolženo, da ob odhodu okupatorja vzpostavi red ter mobilizira za boj sposobne moške. Zagotoviti so morali varnost prebivalstva, prometa in javnih zgradb. Ukinili so vse okupatorjeve ustanove in organizacije in poskrbeli za ohranitev njihovih spisov in inventarja. V tovarnah so nadaljevali z delom, banke in trgovine pa so morale ostati zaprte, razen za nakup najnujnejših potrebščin. Odprte so morale ostati tudi pekarnice, mlekarnice, mesarije, bolnišnice, pošta, telefon in javne kuhinje. Prebivalci so bili dolžni oddati vso vojaško opremo.

Mladinska konferenca članov selškega okraja na Zalem Logu, pozimi leta 1945.

Odhod okupatorjevih enot pa ni potekal povsod istočasno, zato vsi kraji v škofjeloškem okraju niso bili osvobojeni istočasno. Iz Žirov so odšli 2. maja, iz Sorice 3. maja, iz Selške doline 8. maja, iz Poljanske doline, Medvod in Škofje Loke pa šele po kapitulaciji Nemčije, 9. maja. Kapitulacijo Nemčije je politično vodstvo škofjeloškega okrožja pričakalo v noči z 8. na 9. maj v Železnikih. Od tam pa so predstavniki odšli proti Selcam in naprej mimo Dolenje vasi. Pot so nadaljevali proti Škofji Loki, iz Škofje Loke pa so odšli naprej v Kranj. V mestu so vodstva pripravila svečano zborovanje, nato pa so bila razpuščena. Gorenjska je bila vključena v okrožje Ljubljana-okolica, ki je bila poleg okrajev Notranjske razdeljena na jeseniški, kranjski, škofjeloški in kamniški okraj. Ljudje so praznovali osvoboditev izpod oblasti okupatorja. Številne družine so pričakovale svoje izgnane ali ujete svojce. Mnoge zaman. Posledice vojne so se odpravljale še dolgo.

Druga svetovna vojna je bila do sedaj največji spopad v zgodovini človeštva. Zajela je kar 61 držav, okrog 2,1 milijarde prebivalcev. Partizanski vojaki so se uprli okupatorju ter nam s tem ustvarili pogoje, da si povrnemo del ozemlja, ki nam je bil odvzet po prvi svetovni vojni. Cena uporov in bojev pa je

bila visoka. Po novejših podatkih so nemške vojaške sile prisilno mobilizirale okoli 35 tisoč moških, ki so jih pošiljali na najbolj izpostavljena bojišča. V paravojaške formacije so prisilno vpoklicali več kot 100 tisoč Slovenk in Slovencev. V izgnanstvo so poslali okoli 80 tisoč domačinov. Po novejših raziskavah naj bi bilo med partizanskimi vojaki 50 tisoč žrtev, več kot 15 tisoč jih je bilo na protipartizanski strani. Okupator naj bi izgubil okoli 8 tisoč vojakov. Med prebivalstvom naj bi bilo okoli 70 tisoč vojnih žrtev, kar je za Gorenjsko in Ljubljansko regijo predstavljalo 5 % takratne populacije. Bili smo med zmagovalci vojne. Vendar takratna oblast ni pokazala velikodušnosti zmagovalca. Mnogo ljudi, ki so bili med vojno na protipartizanski strani, je bilo po vojni kar brez sodbe usmrčenih. Slovenci smo se znašli v skupni državi Jugoslaviji. Po mnogih letih smo se uprli, izstopili iz Jugoslavije in postali samostojni. Na dogajanje in grozote druge svetovne vojne nas danes opominjajo premnogi grobovi, spomeniki ter ostanki raznih bunkerjev in skrivališč. Vedno bolj poredko pa nas na to spominjajo pripovedi starejših, ki so vojno doživeli sami, na lastne oči. Od njih se lahko naučimo ceniti svobodo, ki jo imamo danes. Svobodo naroda.

Viri:

Brajovič, P. S., *Konec druge svetovne vojne v Sloveniji*, Založba Borec, Ljubljana, 1977.

Demšar Vinko, *Pregled NOB na Škofjeloškem*, Loški razgledi, 1972.

Kejžar Ivan, *Soriški rodovi*, samozal. I. Kejžar, 2011.

Križnar Ivan, *Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju 1941–1945*, Škofja Loka: Območno združenje borcev udeležencev NOB, 2003.

Fotografije so iz Fototeke Loškega muzeja Škofja Loka, iz oddelka za novejšo zgodovino. Pridobljene so bile iz knjige Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju.